

HET AKVS-GEWEST NOORDER-KEMPEN (HOOGSTRATEN) 1920-1930

Met als vertrekpunt de AKVS-gewestbond Noorder-Kempen, die enkele jaren ook Hoogstraten als naam meekreeg, zullen we in dit artikel belichten dat de huidige KSJ-bewegingen van Essen, Hoogstraten, Minderhout en Westmalle, en de ondertussen verdwenen KSA-bonden van Kalmthout, Rijkevorsel, Wuustwezel en Brecht, hun wortels hadden in de katholieke Vlaamse studentenbeweging. In een tweede artikel zullen we de situatie in de jaren 1930 bekijken, en kunnen we vaststellen dat uiteindelijk al deze Studentenbonden juist voor of tijdens de Tweede Wereldoorlog evolueerden naar een KSA-bond.

De Studentenbonden in het noordwesten van de provincie Antwerpen.

In Vlaanderen ontstonden er in de geest van de Blauwvoeterie op het einde van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw op vele plaatsen Studentenbonden, die zich in 1903 groepeerden in het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond (AKVS). Na de Eerste Wereldoorlog kende dat AKVS een bloeiperiode, en was het in 1923-1924 de grootste jeugdbeweging in Vlaanderen. Het AKVS bestond toen uit 5 gouwen, 25 gewesten en 223 bonden, en kon rekenen op een 7.000-tal leden. Die leden werden gemobiliseerd op de land-, gouw- en gewestdagen.

In de Noorderkempen kwamen veel studenten, die toen bijna allen internen waren, in het Klein Seminarie van Hoogstraten voor het eerst in contact met die katholieke Vlaamse studentenbeweging. Daar haalden zij de inspiratie om zelf in hun gemeente of streek een vakantiebond op te starten. Zij vergaderden in de kerst- en paasvakantie, maar vooral toch tijdens de zomermaanden.

Een korte toelichting van de Studentenbonden die in de jaren 1920 tot die bewuste gewestbond behoorden:

- 't Heidebloempje Essen-Kalmthout, opgericht in 1897 - vanaf de paasvakantie 1922 twee bonden, namelijk Heidebloempje Essen en Heidebloempje Kalmthout, maar met dezelfde leuze en met 1 vlag
- Zoo Woord Zoo Daad Hoogstraten en omgeving, stichtingsdatum is ons onbekend (eerste vermelding in tijdschrift De Student in 1906) - werking gestopt +-1922-1925 - heropgericht in 1925
- Knapen worden Kerels Meer-Meerle-Minderhout, opgericht in de paasvakantie van 1921 na de afsplitsing van Zoo Woord Zoo Daad
- Wees U Zelf Brecht-Loenhout-Wuustwezel-St. Lenaarts, opgericht in 1906 - leuze is uit 1920
- Leven is Streven Oostmalle-Westmalle-Rijkevorsel-Vlimmeren, stichtingsdatum is ons onbekend (eerste vermelding in tijdschrift De Student in 1907) - in 1921 werd de leuze gewijzigd in Met God voor Volk en Taal

Een gelijkaardige situering van de twee Studentenbonden die bij deze gewestwerking ook een rol van betekenis spelen:

- Eigen Taal Eigen Zeden Merksplas, stichtingsdatum is ons onbekend, zeker actief vanaf 1920 - behoorde slechts even tot hetzelfde gewest
- Vlaamsche Katholieke Polderzonen Ekeren-Kapellen en wijde omgeving, opgericht in 1904 - vanaf 1930 enkel nog Ekeren - behoorde tot een ander gewest, maar trad vooral door een aantal (oud)-leden vanaf half de jaren 1930 in een ruimere gewestwerking meer op de voorgrond

Gewestelijke Studentenkring Noorder-Kempen 1920-1922.

De Vlaamse studentenbeweging ging al snel terug van start na de Eerste Wereldoorlog. Studenten uit onze streek waren present op zowat alle land- en gouddagen van het AKVS in de periode 1919-1925. Jos Jaspers (Meerle) was zelfs één van de woordvoerders op de gouddag te Herentals (1919).

Het Antwerpse gouvbestuur hoopte dat de gewestbonden de plaatselijke werking zouden stimuleren door bvb. meer onderlinge samenwerking bij de organisatie van toneelavonden en het vervoer naar de gouddagen. Toch duurde de oprichting van deze gewestbonden in de gouw Antwerpen vrij lang, vooral omdat de plaatselijke voorzitters vreesden voor de onafhankelijkheid van hun bond, maar ook door problemen met de afbakening van de gewesten. Zo werd de vooropgestelde gewestbond voor de streek een serieus stuk kleiner gemaakt door de overheveling van de Polderzonen Ekeren-Kapellen en de bond van Merksplas naar andere gewesten. Desondanks waren er al regionale bijeenkomsten voor de door het gouvbestuur definitieve uitgewerkte gewestregeling in 1922. Deze regeling zou trouwens achteraf helemaal niet zo definitief blijken te zijn.

Zo werd een eerste gewestdag belegd in de paasvakantie van 1920 te Hoogstraten. Het initiatief kwam van de Gewestelijke Studentenkring Noorder-Kempen. Van de 65 aanwezigen was veruit de meerderheid lid van Zoo Woord Zoo Daad, al waren er tevens enkele studenten van Leven is Streven en van Wees U Zelf. Een jaar later werd de volgende gewestelijke bijeenkomst in de paasvakantie te Rijkevorsel georganiseerd.

De 1e gewestdag in de paasvakantie 1920 te Hoogstraten, met vermoedelijk zittend op de 3e rij onderaan de initiatiefnemers (waarvan 5 leden in priesterkledij!) met v.l.n.r.: ?, Jozef De Clerck (Wortel), Joris (Georges) Brosens (Hoogstraten), Remi Sterkens (Rijkevorsel), Jozef Cornelissen? (Minderhout), en ?. (foto: archief Zoo Woord Zoo Daad Hoogstraten)

Bij het bestuur van Hoogstraten, Meer-Meer-Minderhout, en van de bond voor de regio Oostmalle-Rijkevorsel rijpte in de eerste maanden van 1922 het plan om grondig werk te maken van de gewestorganisatie. Voor een goede kans op slagen dachten zij dat de participatie van de sterk opkomende bond Wees U Zelf noodzakelijk was. Na een snelle positieve reactie, kon de gewestbond met deze vier bonden van start gaan.

Gewestbond Hoogstraten 1922-1925.

De officiële stichtingsvergadering van de gewestbond ging op 22 maart 1922 door in een spreekkamer van de paters Scheutisten te Leuven. Omdat het gouvbestuur had aangedrongen de gewestbond de naam van het 'hoofdcentrum' te geven werd Noorder-Kempen door Hoogstraten vervangen.

In hun nota stelden de stichters voor om twee gewestdagen per jaar te beleggen: één in de paasvakantie rond één bepaald thema, en een vergadering tijdens de zomervakantie met spreekbeurten, door de studenten vrij te kiezen. Eventueel zou een "vreemde" spreker uitgenodigd kunnen worden. Elke bond zou een gewestdag mogen organiseren - vrij te kiezen in welke (deel)gemeente - en één bestuurslid voor het gewestbestuur mogen afvaardigen. Er werden 4 functies voorzien. De

voorzitter, of bij zijn afwezigheid, de ondervoorzitter, was de gespreksleider op de vergaderingen. De ondervoorzitter was meteen ook de schatbewaarder. De 1e schrijver maakte het verslag, en de 2e schrijver stond ondermeer in voor de propaganda. De kosten van het gewestbestuur werden gelijkmatig verdeeld over de 4 bonden. Voor het financieel plaatje van de gewestdag werd het plaatselijke gild zelf verantwoordelijk geacht.

Toch moest blijkbaar de onafhankelijkheid van de bonden in de "standregelen" nog eens benadrukt worden: "Wel dient er op gelet dat het bestuur van den gewestbond zelfstandig staat en dat het zich niet mengen mag in de huiselijke aangelegenheden der afzonderlijke gilden". Dit verslag werd ondertekend door Renaat Van Thillo (voorzitter), Theofiel De Clerck (ondervoorzitter), Jos Cornelissen (1e schrijver) en Remi (Florent) Sterkens (2e schrijver).

De gewestdagen kenden min of meer hetzelfde verloop. De dag begon met een eucharistieviering met dikwijls de vlagwijding van de organiserende bond. Daarna volgde meestal een optocht door het dorp naar de feestzaal of naar de eetgelegenheid. Vervolgens toespraken op de feestvergadering, afgewisseld met voordracht en zang. Op deze dagen, en ook op de bondsvergaderingen, werden vooral onderwerpen uit de Vlaamse Beweging behandeld, en misschien kreeg de vernederlandsing van de universiteit van Gent - het zogenaamde "Hoogeschoolvraagstuk" - nog het meeste aandacht. De dag werd afgesloten met een culturele ontspanningsavond. De opkomsten waren niet zo groot, en ongeveer de helft van de aanwezigen waren leden van de organiserende bond. Sprekers van buiten de studentenbeweging lijken nooit het woord gevoerd te hebben.

De gewestdagen voor de periode 1922-1925

- 17/04/1922 Rijkevorsel weinig studenten van andere bonden
- 31/08/1922 Wuustwezel zo weinig studenten dat zelfs de optocht niet kon doorgaan, en 2 sprekers niet kwamen opdagen
- 03/04/1923 Meerle een honderdtal aanwezigen, en voor het eerst ook met studenten van Essen en Kalmthout
- 23/08/1923 Essen 98 personen op de foto die getrokken werd na de vergadering
- 13/08/1924 Oostmalle een honderdtal studenten, eerst was de gewestdag gepland op 01/05/1924 maar die kon niet doorgaan "bij gemis aan werken"
- paasvakantie 1925 Loenhout niet doorgedaan, door tegenwerking pastoor
- 27/08/1925 Merksplas ondanks het slechte weer meer dan 100 studenten (150-tal) (of 1924?)

1923 was ongetwijfeld het topjaar met een goede tot uitstekende werking van 5 van de 6 bonden van het gewest. Alleen Hoogstraten was tot 1925 niet meer actief, zodat de studenten van Wortel noodgedwongen naar Merksplas trokken. Mede

daarom werd deze bond eventjes in de gewestbond opgenomen, en kreeg men de organisatie van een gewestdag toegewezen. Daarnaast waren er dat jaar de twee geslaagde gewestdagen, én de succesvolle organisatie van de gowdag te Wuustwezel op 5 april 1923. Door de gewestparticipatie van 't Heidebloempje werd een extra bestuurszetel gecreëerd door het loskoppelen van de functies van ondervoorzitter en schatbewaarder.

Door het succes en de toenemende radicalisering was er voor "de lauwaards" binnen de Studentenbonden geen plaats meer: zowel bij het Heidebloempje Essen als bij Wees U Zelf werd in deze periode een weinig gemotiveerd lid uitgesloten. Een ander gevolg van het steeds maar radicaler worden van die vlaams-nationalistische en anti-Belgische houding waren de conflicten met de hogere en plaatselijke geestelijkheid. Zij probeerden meer greep op de Studentenbonden te krijgen, door bijvoorbeeld te eisen dat het bestuur enkel nog uit gemakkelijk te beïnvloeden collegestudenten of seminaristen mocht bestaan, in plaats van uit universiteitsstudenten, die zich meer onafhankelijk konden opstellen.

Het gebrek aan vertrouwen van pastoor Verheyen van Wuustwezel voor de gowdag 1923 had gelukkig nog tot een compromis geleid, en de ongerustheid van de pastoor van Oostmalle voor de gewestdag bleek naderhand ongegrond te zijn geweest. Maar in Merksplas verliep alles veel moeizamer: na twee keer uitstel omdat de katholieke zaal niet mocht gebruikt worden, én pas na een bestuurswisseling t.v.v. collegestudenten kreeg men de toestemming voor de gewestdag. Nog erger was dat de gewestelijke bijkomst te Loenhout er uiteindelijk niet kwam omdat de pastoor voor de organisatie zowel de katholieke zaal als de kerk niet ter beschikking wilde stellen. Hierdoor niet voldoende afschrikt trokken de Noordkempische bonden naar de gowdagen te Westerlo (1924) en Antwerpen (1925), de landdag te Lier (1924), en minstens de vlaggen van het Heidebloempje en Wees U Zelf wapperden op de uitgesproken vlaams-nationalistische AKVS-landdag te Brugge (1925).

In het verslag van de gewestdag te Merksplas werd naderhand Hoogstraten als naam van de gewestbond doorstreept, en opnieuw vervangen door Noorder-Kempen. Vanaf dan duikt nog enkel deze naam op, dezelfde die al voor de periode 1920-1922 gebruikelijk was. Waarom het dan net gebeurde weten we niet precies, want men had zelfs de benaming Hoogstraten blijven behouden in de jaren dat de studentenbond van Hoogstraten niet meer actief was. Misschien maakte het deel uit van een grondige reorganisatie van de gewestwerking door het gowbestuur met verschillende naamswijzingen, een inkrimping van het aantal gewestbonden van 7 naar 6, en mede daardoor (en door lokale omstandigheden) ook een gewijzigde samenstelling van die gewestbonden, en met inhoudelijke aanpassingen er bovenop? Maar ondanks deze ingreep hebben we de indruk dat de invloed van de gewestorganisatie tanende was.

In het Antwerpse gouvbestuur zetelden, na Joris (Georges) Brosens - Hoogstraten (1e schrijver 1920-1921) wel opnieuw leden uit de Noorderkempen. Misschien hadden zij, en dan zeker de studenten die daarnaast nog een gewestfunctie uitoefenden, een aandeel in die herverkaveling: Renaat Van Thillo - Wuustwezel (ondervoorzitter 1923-1924 en 1924-1925), Achiël Sterkens - Rijkevorsel (2e schrijver 1923-1924 en 1924-1925), Staf Van Dijck - Essen (schatbewaarder 1925-1926 en 1926-1927), en Karel Verellen - Wuustwezel (schrijver 1926-1927).

*Studenten op uitstap: v.l.n.r. :Edmond (Mon) Van Thillo (voorzitter Wees U Zelf 1923-1925), Leo Wouters (gouvvoorzitter Antwerpen 1925-1926 en 1926-1927), Geert De Rijcker, Jos Custers en Pol Cools (gouvvoorzitter Limburg 1925-1926).
(foto: AMVS Leuven)*

Het uitdoven van een georganiseerde gewestwerking 1926-1930

De door bovenaf georganiseerde gewestwerking leek dus over haar hoogtepunt heen. Onder de druk van de clerus hadden de bonden één voor één de band met het AKVS-gouvbestuur doorgesneden, of de contacten tot het minimum beperkt. Zo bleven sommige leden wel individueel contact houden met dat gouvbestuur, of trok een bondsdelegatie naar de gowdagen. De studentenbond van Hoogstraten kende in 1925 een nieuwe start, maar van een aansluiting bij het AKVS als bond

kon op dat moment geen sprake meer zijn. Bovendien werd daar naast het bestuur een belangrijke rol voor een (controlerende) proost weggelegd.

Volgens het AKVS-tijdschrift De Blauwvoet was er toch nog een flinke opkomst van de oudere studenten op de gewestvergadering Noorder-Kempen in 1926. Voor de rest wordt er alleen maar aan de alarmbel getrokken. In de zomer van 1928 waren er in de gouw Antwerpen gewestdagen te Mol, Duffel en Antwerpen, maar De Blauwvoet berichtte tevens "het gewest Noorder-Kempen blijft koppig, dito passief". Ook in het februari-nummer 1929 wordt opgeroepen tot meer samenwerking. Wat later vaardigde het gouwbestuur een voorlopige maatregel uit waarbij 3 plaatselijke bonden werden geacht de leiding op te nemen van het gewest, zijnde Retie (gewest Turnhout), Boom (gewest Klein Brabant) en Kalmthout (gewest Noorder-Kempen). Later zouden ze dan volgens de eigen "standregelen" een gewestbestuur kunnen aanstellen. Voor onze regio lijkt deze maatregel dode letter gebleven te zijn, want in het verslagboek van Kalmthout is daarvan geen enkel spoor terug te vinden, én een jaar later kwam de volgende oproep tot meer belangstelling voor de gouwwerking. Maar ondanks dit alles bleven wel de spontane contacten tussen de bonden behouden. Ze nodigden elkaar uit op de toneelvoorstellingen, en ook het Klein Seminarie, en in mindere mate St. Victor Turnhout, bleven voor de leden van de verschillende bonden een ideale ontmoetingsplaats. Essen en Kalmthout zetten de traditie van de jaarlijkse "broedervergaderingen" gewoon verder, en brachten in 1930 samen zelfs een toneelstuk op de planken.

Voor de stichting 100 jaar Heidebloempje Essen:
RUDI SMOUT